

ДЕПОРТАЦІЇ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ

Рецензія на колективну тритомну монографію:

Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спогади. Документи / Юрій Макар, Михайло Горний, Віталій Макар,

Анатолій Салюк. – Чернівці : Букрек, 2011–2015.

Том 1. – Чернівці : Букрек, 2011. – 880 с.

Том 2. – Чернівці : Букрек, 2014. – 900 с.

Том 3. – Чернівці : Букрек, 2015. – 960 с.

Упродовж 2011–2015 рр. вийшов у світ тритомник «Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947)» колективу дослідників – Ю. І. Макара, М. М. Горного, В. Ю. Макара, А. І. Салюка, що нараховує 2 740 сторінок. На основі матеріалів, зібраних в архівах України, Польщі та Канади, а також опублікованих документів і значної історіографічної бази автори виклали своє бачення долі українців Холмщини та Південного Підляшшя під час їх вивезення на територію Російської імперії в роки Першої світової війни; показали трагічні події Другої світової війни (евакуацію на підставі угоди від 9 вересня 1944 р. до УРСР) і висвітлили ганебну акцію «Вісла» – депортації в межах повоєнної Польщі.

Видання було здійснено за допомогою МПП ВКФ ГЕЛІКОН, а також за підтримки Меморіального фонду імені Теодоти та Івана Климів, Вічного фонду Целестина й Ірини Суховерських і Меморіального фонду імені Марусі Онищук та Іванка Харука з Канадського інституту українських студій в Альбертському університеті.

Актуальність видання не викликає сумніву, адже в період становлення України як демократичної та правової держави існує необхідність вивчення тих сторінок української історії, що протягом тривалого часу невиправдано й незаслужено замовчувались або не були достатньо висвітлені внаслідок ідеологічної заангажованості, кон'юнктурних мір-

кувань, подавались протягом тривалого часу у сфальсифікованому вигляді.

Аналіз документальних архівних матеріалів, які вперше було введено до наукового обігу, дав можливість авторам дійти висновку, що репресивні (депортаційні) заходи служили незмінним атрибутом імперської й тоталітарної систем, неодмінною умовою їхнього функціонування.

Історія українсько-польських відносин у ХХ ст. насичена подіями, що мають неоднозначне трактування в працях вітчизняних і зарубіжних істориків та потребують об'єктивного наукового дослідження. Особливо це стосується польсько-українських відносин на під час Першої світової війни та в 40-х рр. ХХ ст. Неповна й розпорошена джерельна база, наявність значних ідеологічних штампів в історіографії як України, так і Польщі, що пов'язано з їхніми колишніми комуністичними режимами, не дозволяли об'єктивно дослідити питання депортації українців і поляків. У цьому контексті вивчення теми депортацій має першочергове значення для сучасних українсько-польських відносин. Наукове дослідження зазначеного періоду відносин двох народів припинить маніпуляцію історичними фактами суспільно-політичного явища, що й досі підтримує в поляків та українців ідеологічні міфи й стереотипи, насаджені в часи тоталітаризму.

Питання депортації українського населення є невід'ємною, проте до сьогодні не вивченою ланкою новітньої світової історії. Запро-

поноване дослідження забезпечує послідовні й цілісні зв'язки між подіями, що мали місце до, під час і після Другої світової війни на теренах України та Польщі.

Ще до закінчення Другої світової війни 9 вересня 1944 р. в Любліні було укладено угоду між ПКНВ (тимчасовим урядом) та РНК УРСР, що передбачала депортацію українців із території Польщі в УРСР і поляків з УРСР у Польщу. Вона була результатом збігу інтересів як ПКНВ, що були зацікавлені в депортації українців (розглядалася як засіб вирішення проблем стабілізації держави й перетворення її в мононаціональну країну), так і уряду СРСР, який шляхом депортації планував «закрити» українське питання в Польщі та ліквідувати один із найбільших осередків українського визвольного руху.

Державний кордон, який було встановлено по «лінії Керзона» з невеликими відступами від неї на користь Польщі, що декларувалося в «попередньому» (таємному) радянсько-польському договорі від 26 липня 1944 р., не відповідав ні пропагованому Кремлем етнічному принципу вирішення прикордонних суперечностей, ні задуманій польською комуністичною владою ідеї відбудови Польщі як мононаціональної держави. Із переселенням українців погоджувалися уряди США та Великобританії. В їхніх інтересах було зберегти Польщу як зону свого впливу. Депортації стали лише побічним ефектом складної геополітичної гри найбільших світових держав.

21 травня 1997 р. було підписано Спільну заяву Президента України і Президента Республіки Польща «До порозуміння і єднання». Так було юридично закріплено реальний стан справ у відносинах двох сусідніх народів. Чи не вперше в історії українсько-польських контактів Спільна заява не фіксувала перемогу чи поразку однієї зі сторін, а відображала ідею єднання. Тільки взаємоповага, взаєморозуміння і взаємна толерантність дадуть двом народам змогу вийти на шлях рівноправного співробітництва. Тому наукове розв'язання всіх наболілих проблем є ключем до подальших дружніх відносин наших народів.

У вказаному контексті тритомник «Від депортації до депортації» є першою сучас-

ною найповнішою комплексною працею, що висвітлює проблеми депортації українського населення й допомагає у висвітленні об'єктивних сторінок історії України та Польщі.

Специфікою дослідження є те, що для голови авторського колективу Юрія Макара видання тритомника «Від депортації до депортації» – це справа честі, бо сам Юрій Іванович походить із родини репресованих і депортованих.

Три томи чітко розділені на «Дослідження», «Документи» і «Спогади». Тому рецензовану працю можна вважати археографічним здобутком, де показ механізму депортацій ілюструється матеріалами, спогадами, переважну кількість яких введено до наукового обігу вперше. Використання архівів різних країн та спогадів сучасників подій дали змогу співставити різні документи зі свідченнями тих, хто й досі пам'ятає ці трагічні події як сторінки свого життя.

Однак робота має деякі недоліки: наявні певні неточності фактичного характеру в прізвищах депортованих та стилістичні огріхи. Дещо утруднює сприйняття матеріалу дубляж різними мовами, можливо, матеріал російською, польською, англійською та німецькою мовами слід було б подати в кінці тексту, а не на його початку.

Проте вказані недоліки не впливають на загальне позитивне враження від монографії «Від депортації до депортації», яка є важливим внеском у дослідження історії України та Польщі. Книга буде корисною для викладачів, студентів, науковців, а також широкого загалу громадськості. Не менш важливим є історико-політичне значення публікації, про що справедливо зазначають її автори: «... обов'язковим завданням науковців України та Польщі є віднайдення оцінки нашої спільної минувшини таким чином, щоб вона вибудувалася на взаємній повазі до понесених з обох сторін жертв»³.

³ Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спогади. Документи / Юрій Макар, Михайло Горний, Віталій Макар, Анатолій Салюк. – Том 1. – Чернівці : Букрек, 2011. – С. 48.